

En arribar al Pertús ens portaren a un edifici que hi havia a l'entrada del poble. Era la casa de l'alcalde:³⁵ un despatx d'agent de duanes, net, confortable i ple de gom a gom. Ni una cadira per a seure. Les poques que hi havien eren preses per assalt. Molts, amb el cap cot damunt d'una taula, feia hores que hi dormien, rendits de tantes angúnies i absents de tot el que succeïa al seu voltant.

Allà ens feren saber que, encara que portéssim els passaports ben despatxats, ens fóra difícil d'alliberar-nos del camp de concentració. La carretera fins a Perpinyà era plena de gendarmes que hi portaven tothom. La nova no ens va fer cap gràcia i, pel que poguésser, decidírem esperar-nos fins a fer-se de dia. Mentrestant, el primer registre de l'equipatge.

De tard en tard havíem de sortir de l'agència de duanes. Tan aviat perquè havien de fer neteja del local com perquè la *police* no permetia que els refugiats ens hi estacionéssim. La seva dèria era fer marxar tothom carretera enllà, fins al camp de concentració immediat. I, com que, per contrapartida, a cap *réfugié* aquella destinació no l'engrescava massa, qui més qui menys feia l'orni procurant passar desapercebut.

A cada hora que transcorria les maletes anaven en augment i els «turistes» ja érem tants que ni drets po-

díem encabir-nos-hi. Del carrer ens advertien que no deixaven romandre parats els cotxes. Com es pot veure, tot un «panorama».

Pel davant d'aquell despatx de l'alcalde del poble, cada cinc minuts un fort trepig d'escamots de soldats senegalesos anunciava el trasllat de *réfugiés*, els quals, en grups de cinc-cents, eren portats fins al Voló. Arribaven desfets, malalts, i molts es deixaven caure al marge de la carretera, impossibilitats de recórrer a peu els sis quilòmetres que separen el Pertús del camp que s'havia creat en l'esmentat poble.

En clarejar el dia, decidírem emprendre el camí de Perpinyà. Fins al Voló tot va anar com una seda, però en albirar-ne les primeres cases unes parelles de soldats t'assenyalaven la ruta que portava al camp. No hi valien excuses de cap mena. Al cap d'una mica ja ens hi trobàvem. Una esplanada immensa, com una gran plaça, amb algun edifici que la volta, i milers i milers de persones, sense ordre ni concert, posades entre paquets, sacs, coixins i màrfegues. La majoria, ajaguts a terra, prop del caliu d'unes brases. D'altres, amb olles i cassoles, anaven a buscar una cosa que repartien i que, pel seu color, més que no pas pel seu gust, semblava cafè. Arreu, focs a terra. Fum, molt fum. I encara més fred. I gendarmes i més gendarmes que intentaven ordenar, inútilment, aquell mercat de Calaf on tothom manava i cadascú procurava espavilar-se pel seu compte i com podia.

Deixàrem el cotxe a uns metres del camp, i després d'una llarga espera ens fou possible parlar amb un dels que portaven la batuta. No hi hagué manera que amb el cotxe ens deixessin arribar fins a Perpinyà. Se'l miraven un i altre cop.

—*C'est magnifique!* —deien.

Mentrestant, i pel que pogués ésser, nou registre de maletes per acabar convenint a darrera hora, i després de molt parlar, que si pagàvem el seu import autoritzarien un taxi per a posar-se en ruta. Sempre a base —és clar!— de deixar-los aquell cotxe que, de bones a primeres i amb «candorosa ingenuïtat», els havia fet dir entre dents:

—*C'est magnifique!*

D'aquesta manera arribàrem a la capital del Rosse-lló. Pel camí, altre repàs als farcells —era el tercer!—, aquesta vegada tan primmirat que fins el xofer del taxi hi volgué posar cullerada.

A Perpinyà, gent i més gent coneguda. Em penso que, si algú hagués passat llista, hauria dit: «Ja hi som tots!» Allà hi trobàrem, perfectament «documentats», els amics Cornudella, Darnell i Antoni Andreu, els quals, mancats de passaport i tirant pel dret, s'havien decidit a passar la frontera. Saltaren uns quilòmetres més enllà de la duana amb la bona sort de trobar un cotxe que va dur-los a Perpinyà, sota la consigna d'ésser *journalistes du gouvernement de la Catalogne*. Es veu que ho deuriem dir molt seriosos, car se'ls va creure tothom.

I perquè no hi manqués ningú, també hi estava instal·lat un xicot de Reus que durant la guerra era del cos de bombers i feia ensems d'una espècie de cap de cerimonial d'aquella ciutat, que, amb París i Londres, tant ha fet parlar la gent. Franc, garlaire, servicial, per ell feia anys que no existia la paraula *impossible*. La darrera vegada que l'havíem vist fou a Figueres, en aquell simulacre de sessió de Corts. Ocupava l'escó d'un diputat autèntic i representava tan bé el paper que hi havia moments que teníem la impressió que anava a demanar la paraula. A Catalunya servia per tot. Era d'aquells que en una cursa de bicicletes donen la sortida, als enterraments van al cap del dol i a les manifestacions porten la bandera. Havia arribat feia poques hores a Perpinyà, i ja manava. Es veu que no s'hi pot fer res, en això que en diuen «la planeta de les persones».

El tema a parlar era únic, puix que tots teníem el mateix problema: anar a la cacera de francs, per a l'obtenció dels quals s'organitzaven veritables batalles que deixaven petita la cèlebre «de l'ou» de la nostra mai prou plorada revolució (?).

Mentrestant, als diaris francesos començàvem a llegir-hi que els «rojos» havien pres milions d'or i de plata. Tot el que poguérem veure fou el rellotge d'algun amic —que l'havia de deixar malvenut i a contracor en una d'aquelles cases de penyores de Perpinyà, que aquells dies tragueren el ventre de mal any comprant a preus irrisoris joies i records familiars en abundància—. O al-

gun «duro» escadusser, de quan manava el rei Amadeu i dels quals, a hores d'ara, sota el signe de l'*Imperio*, se'n deu haver acabat de perdre la mena.

Al Casal Català donaven petits subsidis als funcionaris, per tal que poguessin situar-se aquells que, per un sistema o altre, s'havien alliberat dels camps de concentració.

La *police* complia les ordres d'anar a la cacera del refugiat amb una perfídia digna de millor causa. Es detenia la gent a tot arreu: pels carrers, en els hotels i fins en la cua que alguns feien en el local de l'esmentada entitat, en espera del subsidi. Començava la persecució i era necessari anar terres endins per veure si hi trobàvem «millor clima».

En passar la frontera, el nostre pensament volava vers Amèrica. A França hi estaríem el temps just d'arranjar els papers que ens havien de permetre donar el salt de l'Atlàntic. Marsella era prop de Perpinyà. Sis hores de tren, port de mar i amb uns amics establerts de molts anys, que ens podien ajudar en les hores tèrboles que s'acostaven.

I, sense pensar-ho més, al cap de poc d'haver arribat a Perpinyà sortíem camí de la segona capital de França.